EARLY MODERN WORKSHOP: Jewish History Resources

Volume 6: Reading across Cultures: The Jewish Book and Its Readers in the Early Modern Period, 2009, The Radcliffe Institute for Advanced Studies at Harvard University, Cambridge, MA

Sefer Or le-Et Erev: a history of a misunderstanding

Pawel Maciejko, The Hebrew University of Jerusalem, Israel

ABSTRACT: This presentation explores the boundaries of the concept of the 'Jewish book' on the basis of Yiddish and Hebrew texts distributed by Protestant missionaries among the Jews in 18th-century East Central Europe. Such texts were not always recognised as Christian by their Jewish readers. The case in point is the brochure Or le-Et Erev circulated by the Halle Pietists. The Yiddish text does not give the name of the author or the place of publication; it does not refer explicitly to Jesus's identity with the Jewish Messiah until the final pages; and it bases much of its argument on Jewish precepts. There are testimonies suggesting that some Jewish readers did not grasp the understated Christian motifs or read the booklet through to the end. There are even testimonies of communal rabbis recommending Or le-Et Erev as a 'good and pious book'. In a sense, despite the fact that it was composed by a Christian cleric and aimed to expound Christian teachings, the reception of this work turned it into a 'Jewish book'. This development made a full circle in the 19th century, when Or le-Et Erev was rediscovered by the missionaries of the London Society for Promoting Christianity among the Jews. Unaware that the brochure was composed by the German Pietists, the London missionaries also assumed it was a work of Jewish rabbis. They marvelled at the text's pronounced sympathy for Christianity and Christian tenets, translated it into English, and published it as proof of existence of a 'progressive', pro-Christian tendency within Judaism.

This presentation is for the following text(s):

- Light for the Evening

Copyright © 2012 Early Modern Workshop

EARLY MODERN WORKSHOP: Jewish History Resources

Volume 6: Reading across Cultures: The Jewish Book and Its Readers in the Early Modern Period, 2009, The Radcliffe Institute for Advanced Studies at Harvard University, Cambridge, MA

Light for the Evening
Or le-Et Erev
1728

Translated by Pawel Maciejko, The Hebrew University of Jerusalem, Israel

The Jewish Expositor and the Friend of Israel, May 1819

Extract from a Hebrew-German tract entitled אור לעת ערב

"A Light at Evening time" AD 1728. In Dialogues

(Adapted for the English Reader)

This book is called אור לעת ערב after the prophecy of Zechariah (xiv.7) "At evening time it shall be light", which is quoted by Josephus at the conclusion of his History of the wars, as applying to the time of the end, when, says he, "Israel shall despair of deliverance". Now as Israel are not only as yet groaning in their long captivity, but are told by the priests of the Christians, who have studied the Hebrew, that they are never to expect a redemption from it, Rabbi Menahem extracted from the books of the Old Testament the consolatory promises made by God to Sion.

Chap. 1 – Treating of many Prophecies yet to be fulfilled.

Samuel. The Lord be with you.

Rabbi Menahem. The Lord bless thee. When did you return from the great fair?

Sam. Yesterday I reached my home by the help of God.

Rabbi M. I trust you were blest in your affairs.

Sam. I thank you: but, rabbi, we are in captivity, this state we still are made to feet wherever we go. Sometimes business brings me into the company of Christian Priests,

who will enter into conversation with me about our religion. They say our expectation of deliverance is vain and groundless.

Rabbi M. Do they try to prove it?

Sam. Why, they say that the prophecies which speak of a redemption from captivity have already been fulfilled in the time of the second temple, that the Messiah also is come already, and appeared in the second temple.

Rabbi M. Did they bring any passages from the Old Testament in proof of what they said?

Sam. Indeed they did ; some of them very well understood our holy tongue, and read to me out of the law and the prophets that the Son of David, our Messiah, was to shew himself in the second temple ; and therefore, said they, there is no more redemption for your people.

Rabbi M. What effect had these conversations upon you?

Sam. They have thrown me, worthy rabbi, into great suspense, I confess, and I felt so unpleasant under it, that I have been ever since impatient to see you, for I am sure your kindness and learning will extricate me.

Rabbi M. My dear friend and brother, I love to see in you this pious anxiety for the truth, and I know no greater pleasure than that of assisting my brethren in the search of it.

Sam. Your goodness affects me much.

Rabbi M. Though everything else alleged by the Christian priests were true, yet is that allegation false that all the promises have been fulfilled during the time of the second temple. And if so, they must necessarily receive their accomplishment in future: for God is not a man that he should lie. Let us now for our instruction and consolation search in the law, the prophets, and the Hagiographa, for *those promises that remain yet to be fulfilled*.

Sam. This kindness of yours demands my sincerest gratitude; I shall certainly listen with deep attention to an enquiry which so much concerns our dear nation, and every one of us individually.

Rabbi M. We begin then with Moses, who has these words in Deuteronomy, + (xxx. 5-10) "The Lord the God will bring thee into the land which thy fathers possessed, and thou shalt possess it; and he will do thee good, and multiply thee above thy fathers. And the Lord the God (he continues) will circumcise thine heart, and the heart of the seed, to love the Lord the God with all thine heart, and with all thy soul, that thou mayest live.

And the Lord the God will put all these curses upon thine enemies, and on them that hate thee, which persecuted thee. And thou shalt return and obey the voice of the Lord, and do all his commandments, which I command thee this day. And the Lord the God will make thee plenteous in every work of thine hand, in the fruit of the body, and in the fruit of the cattle, and in the fruit of the land, for good: for the Lord will again rejoice over thee for good, as he rejoiced over the fathers; if thou shalt hearken unto the voice of the Lord the God, to keep his commandments and his statutes which are written in this book of the law, *and* if thou turn unto the Lord the God with all thine heart, and with all thy soul".

Sam. But of this the Priests say that all has been fulfilled when Israel went up from Babylon, and they bring a passage of Nehemiah in proof of it, I forget which.

Rabbi M. I perceive, the passage is the following, (i. 8, 9.) "Remember, I beseech thee, the word that thou commandedst thy servant Moses, saying, Ye will transgress, I will scatter you abroad among the nations: then ye shall turn unto me, and keep my commandments, and do them; though there were of you cast out unto the uttermost part of the heaven, yet will I gather them from thence, and will bring them unto the place that I have chosen to set my name there."

Sam. Did not this happen soon after?

Rabbi M. Nehemiah indeed made this prayer at that time, and God also began to gather his out-casts, because Nehemiah and some others really repented. But they were comparatively few, and the promise cannot therefore be said to have been completed altogether. I want to know when God ever "multiplied" or "did them good *above* their fathers". Were not, on the contrary, the streets of Jerusalem rebuilt in troublous times? Were they not in servitude to other kingdoms all that time, now under the Persians, then under the Greeks, then under the Romans, and under Herod and his sons? And did not the destruction of the temple and the city close the scene?

Sam. All this is certainly so, and yet it seems that a great many of that time did repent.

Rabbi M. The repentance of some indeed was sincere, and as they lived in troublous times, their reward, no doubt, will be the greater hereafter: but the multitude did not turn with all their heart unto God, and they experienced his wrath and curse to the full. Hence it follows, that the time is yet to come when the Lord will circumcise the hearts of all Israel, and also verify his good promise which he made through his servant Moses concerning their happy deliverance.

Sam. The Christian priests say that Messiah did come indeed at that time, and that he "did good unto Israel above their fathers," but that they received him not, not repented, therefore their temple was destroyed.

Rabbi M. This is against them: for it the Jews repented *not* at that period, how can this prophecy of Moses refer to it, in which it is expressly promised that God will cause them to repent of their sins, and to obey his voice?

Sam. They say that some however did repent.

Rabbi M. Moses addressed the whole nation of Israel, even as many as were, for their sins, cast out and dispersed.

Sam. I see now that the matter is evident from the law, and beg you to show me the evidence there is for it in the prophets.

Rabbi M. in the prophet Isaiah we find these words, (ii. 4.)"And he shall judge among the nations, and shall rebuke many people; and they shall beat their swords into ploughshares, and their spears into pruning-hooks: nation shall not lift up sword against nation, neither shall they learn war any more." Now was this ever fulfilled at the time the Christian priests speak of? If indeed there was peace at any time, or rather, a respite from war, was it ever of that continuance that men would dare to beat their swords into ploughshares, and their spears into pruning-hooks, and to neglect the art of war.

Sam. They say these words regard their faith which enjoins every man to be peaceful and not to resist evil.

Rabbi M. The scripture does not speak here of what was to be enjoined but of what was to take place. Now nothing is more evident, than that few obey that excellent injunction. The nations still learn war, nay daily improve in that destructive art; they still lift the sword against each other, how then with any shew of reason can they say this prophecy is already fulfilled?

Sam. Indeed I am now surprised how they can say so.

Rabbi M. But this is not all. Isaiah predicts still more distinctly our future restoration. (xi. 11, 12.) "And it shall come to pass," says he, "in that day, that the Lord shall set his hand again the second time to recover the remnant of his people, which shall be left from Assyria, and from Egypt, and from Pathros, and from Cush, and from Elam, and from Shinar, and from Hamath, and from the islands of the sea. And he shall set up an ensign for the nations, and shall assemble the outcasts of Israel, and gather together the dispersed of Judah from the four corners of the earth."

Sam. But was not this prophecy fulfilled when the Jews went out of Babylon after a seventy years captivity?

Rabbi M. Out of Babylon went only the Jews, that is to say, those which were of the kingdom of Judah, but according to this prophecy, not only they, but the outcasts of Israel also, that is to say, the ten tribes which were led captives into Assyria shall be restored.

This no man will say has already been done.

Sam. I see this chapter contains more on the same subject. With your permission I will read it.

Rabbi M. do so.

Sam. (ver. 15, 16.) "And the Lord shall utterly destroy the tongue of the Egyptain sea; and with his mighty wind shall he shake his hand over the river, and shall smite it in the seven streams, and make *men* go over dry-shod. And there shall be an highway for the remnant of his people, which shall be left, from Assyria; like as it was to Israel in the day that he came up out of the land of Egypt."

Rabbi M. Do the Christian Priests say that this prophecy also has been fulfilled already?

Sam. Yes, but not literally but spiritually.

Rabbi M. We are not allowed to invent a spiritual sense for a passage of such literal perspicuity. "There shall be an highway for his people," says the scripture, "*like as* it was to Israel in the day that he came up out of the land of Egypt." If this highway therefore be spiritual, the exodus from Egypt was spiritual too, for the one shall be *like* the other; and nothing will then be certain in Scripture. It is therefore evident that we must not depart from the literal sense without the most urgent necessity, which surely is not the case here.

Sam. You remind me of a rule laid down by our wise men, "No passage departs from its plain meaning." But I beg pardon for interrupting you.

Rabbi M. Your remark is very just. The literal meaning of this passage, then, the Christian priests themselves allow not to have been fulfilled as yet; but as there is no ground for adopting any other meaning, this prophecy also bears witness to our future restoration. We might mention several others not immediately relative to the present subject, such is the humiliation of Egypt and her subsequent conversion, (Isaiah xix. 20.) such also is the destruction of the world, and a subsequent blissful period, when all nations shall be converted, and Israel be happy.

Sam. You allude I believe to that terrible prophecy in the xxxivth chapter of Isaiah?

Rabbi M. Yes; please to read the passage.

Sam. (1-4) "Come near, ye nations, to hear; and hearken, ye people; let the earth hear, and all that is therein, the world, and all things that come forth of it. For the indignation of the Lord is upon all nations, and *his* fury upon all their armies; he hath utterly destroyed them, he hath delivered them to the slaughter. Their slain also shall be cast out, and their stink shall come up out of their carcases, and the mountains shall be malted with their blood. And all the host of heaven shall be dissolved, and the heavens shall be rolled together as a scroll: and all their host shall fall down, as the leaf falleth off from the vine, and as a falling *fig* from the fig-tree." Do the other prophets usually dwell on the same topic?

Rabbi M. Both Jeremiah and Zephaniah describe the Judgments of God upon the nations no less tremendously than Isaiah. (Jer. xxv. 30-33. Zeph. iii. 8.) Now at the time of the second temple, it was Israel and not the nations upon whom the indignation of the Lord was poured out, and therefore as surely as the awful event described in these passage has not yet taken place, so surely the consolation of Israel , which us uniformly spoken of *immediately after* these denunciations of judgment, is yet to come.

Sam. What will be the nature of this consolation?

Rabbi M. It will partake both of a spiritual and temporal nature, and it is sweetly described in the thirty-fifth chapter of Isaiah: I will only direct your attention to the last verse of it.

Sam. It is this: (ver. 10.) "And the ransomed of the Lord shall return, and come to Zion with songs, and everlasting joy upon their heads: they shall obtain joy and gladness, and sorrow and sighing shall flee away." Indeed, rabbi, my heart is quite refreshed with these consolatory words.

Rabbi M. It will be still more so, if you read the promises of God in the prophet Zephaniah. Let me point them out of you.

Sam. (iii. 9-15). "For then will I turn to the people a pure language, that they may all call upon the name of the Lord, to serve him with one consent. From beyond the rivers of Ethiopia my suppliants, *even* the daughter of my dispersed, shall bring mine offering. In that day shalt thou not be ashamed for all thy doings, wherein thou hast transgressed against me: for then I will take away out of the midst of thee them that rejoice in thy pride; and thou shalt no more be haughty because of mine holy mountain. I will also leave in the midst of thee an afflicted and poor people, and they shall trust in the name of the Lord. The remnant of Israel shall not do iniquity nor speak lies; neither shall a deceitful tongue be found in their mouth: for they shall feed and lie down, and none

shall make them afraid. Sing, O doughter of Zion; shout, O Israel; be glad and rejoice with all the heart, O daughter of Jerusalem. The Lord hath taken away thy judgments, he hath cast out thine enemy: the king of Israel, *even* the Lord, is in the midst of thee: thou shalt not see evil any more."

Rabbi M. Now these words are more than sufficient to convince us that they point to a period not yet arrived. Israel has seen, and still sees but too much of evil. Did not Israel drink still deeper of the cup of God's fury at the destruction of the second temple than at that of the first? Does not Israel still hold this cup of trembling in his hand? Yet God has graciously promised to take it one day out of his hand, and that he shall not drink it again. (Isa. Ii. 22.)

Sam. Surely, rabbi, no one that considers these passages from the prophets with seriousness and without prejudice can continue to doubt our future restoration. If it is not too troublesome to you let us now proceed to the Hagiographa.

Rabbi M. Certainly. The inference resulting from several prophecies concerning the Messiah are conclusive of the present question. Read for instance the eleventh verse of the seventy-second Psalm.

Sam. "Yea, all kings shall fall down before him: all nations shall serve him." But then the Christian priests say this is actually accomplished in the conversion of many kings and nations to Christianity.

Rabbi M. But all kings do not fall down before their Messiah, all nations do not serve him. There are the Mahometans and the Persians; there are the Tartars and the Indians, and most barbarian nations who have not so much as heard of, much less worship him. But let us proceed to Daniel vii. 13, 14.

Sam. "I saw in the night visions, and, behold, one like the Son of man came with the clouds of heaven, and came to the Ancient of days and they brought him near before him. And there was given him dominion, and glory, and the kingdom, that all people, nations, and languages, should serve him: His dominion is an everlasting dominion, which shall not pass away, and his kingdom that which shall not be destroyed."

Rabbi M. Please now to compare this with the twenty-seventh verse.

Sam. "And the kingdom and dominion, and the greatness of the kingdom under the whole heaven, shall be given to the people of the saints of the Most High, whose kingdom is an everlasting kingdom, and all dominions shall serve and obey him."

Rabbi M. It is easy to discern that this description transcends the glory of Solomon's

reign, nor can it be pretended to be altogether spiritual and applicable to the heavenly state, for in heaven the local division of nations, mentioned in this prophecy of Daniel, will be done away. It can therefore be referred to no other period than that of our expected glorious restoration, which you cannot but now see, is predicted in the law, and the prophets, and implied in the Hagiographa.

Sam. My suspense is now entirely removed. Indeed, the proofs you have brought are sufficient to justify our national hope; A hope which it would have broken my heart to have parted with, had truth decided the other way.

Rabbi M. I'm glad to have contributed to ease you of your doubts, and only wish I could further serve such a deserving man as you are.

Sam. Indeed, Rabbi, You can, and I shall certainly esteem it a privilege, to be allowed in future the pleasure of your instructive conversation. It will enable me to rectify and errors of which I am not at present aware, and to frame my conduct more consistently with the word of God.

Rabbi M. You shall always, brother, find me ready to instruct you, as much as is my power.

Chapter V

Sorrow for sin; True faith; and the recovery of the soul from the disease of sin.

Rabbi M. My dear brother, I rejoice to see you look so extraordinarily cheerful; Your countenance is quite brightened up.

Samuel. Thanks to you, under God, and to the excellent instructions you instilled into my heart. Yes, dear Rabbi, my fears, my tormenting fears, are gone. They have made room for a calm confidence and filial love to my God, of whose love to us poor sinners I can now no longer doubt, since the king Messiah has been bruised for our sakes, when all we were straying like sheep, since it has pleased our heavenly father to make his wounds our healing. Oh how this calls for the gratitude of poor sinners! Now, better than ever do I understand, and more fervently than ever do I take into my mouth, that prayer composed by the men of the great assembly, "May it be thy pleasure, O Lord my God and my father's God to let me habitually be employed in thy law, and cleave to thy commandments. Lead me not into sin, transgression or iniquity; nor into temptation; nor into contempt. Let not the evil will prevail over me. Remove me far from evil men, and evil company. Let me abide by the good will, and in good works, yea, constrain my

affections to be subject unto thee."

Rab M. This, my brother, yes this is the way, walk thou in it. In Sepher Ir Haggibborim it is well said, "The word of God is kept by him only that killeth himself, that is to say, slayeth the power of his lusts." And if you will love God, you know what is incumbent upon us.

Sam. "Ye that love God," says David, (Ps. Xcvii) "Hate that which is evil."

Rab M. Those who are enabled to taste, in the fear of God, how good and gracious he is, who, like you, view his love in cancelling our sins by the love of the king Messiah – I say such persons will not find loving God supremely an hard task, but a pleasant and most delightful exercise of their souls.

Sam. Surely the word of God must have given us clear instructions about the person of one so dear and precious as king Messiah, who is to save Israel by his own griefs from all their sins, sorrows, diseases and misery. Now you have been reading and explaining to me in our former conversations both out of Isaiah and the Yalkut, how that Israel is to be saved by the *Lord himself* with an everlasting salvation-

Rab M. And yet I shall be guilty of no contradiction, my dear friend, when I now assert, with Rashi, that Israel shall be redeemed and saved by king *Messiah* with an everlasting salvation. For, though we are accustomed to style him Messiah our Righteousness, the word of God calls him (Jer. Xxiii. 6.) "The *Lord (Jehovah)* our Righteousness."

Sam. [*After reading the passage*.] Are our learned men agreed about the rendering and meaning of this passage?

Rab M. No; Some translate it, "The Lord shall call him, Our righteousness," and others, "The Lord *is* our righteousness." The first of these versions dismembers the phrase, "Lord our Righteousness," by making the word Lord the nominative of the verb *he shall call*, and is refuted by the constant vote of the Masorah which has placed conjunctive accents under this and all similar phrases, to guard, perhaps, against this very error. The later version, viz, "the Lord is our Righteousness," is guilty of an unwarrantable interpolation, since the literal rendering, namely, "The Lord our Righteousness," is perfectly intelligible without the word *is* between. Nor is there any contradiction in Messiah's bearing the name of Jehovah, since the Shechinah is to be united with him in the closest and most intimate union.

Sam. Have our doctors observed this name of king Messiah?

Rab. M. It did not escape their attention. In the larger paraphrase on the Lamentation it

is asked, "What is the name of Messiah?" upon which Abba son of Cahna replies, "Jehovah is his name; for it is written, 'And this is his name whereby he shall be called, The Lord Our Righteousness.'" To the same effect are the words of Rabbi Alshech, "And who will He be that shall thus call on Jerusalem to comfort her, according to that exhortation 'Speak to the heart of Jerusalem and call on her.' (Isa. xl. 2.)? Is it not He, even Jehovah our Righteousness, the king Messiah, as it is written Jer. xxiii. 6. and he (Messiah) is (Jehovah) *from his righteous and just conduct*." You see then that Rabbi Alshech understands more than a mere name in this appellation of Messiah; He conceives it given to him by right, as nothing more than due, for that he says and he is (Jehovah) from his righteous and just conduct.

Sam. And is this name given to none besides the Messiah?

Rab M. To none other. Some indeed cavil and say that it is given to the righteous as a body, and to Jerusalem, but there is no just foundation for this assertion, and therefore the last mentioned judicious commentator rejects it in these words "Probably the company of the righteous are never styled by the name of God himself; else what excellence is it for Messiah to be called so, for none doubts that he is less than any righteous in Israel."

Sam. We have read in the Yalkut, "He shall be exalted above every righteous man, he shall be higher than Abraham and Moses."

Rab. M. And yet we know that the Shechinah rested upon those patriarchs. The consequence will land us upon a great and holy mystery. Israel shall indeed be saved with an everlasting salvation by Jehovah, that is, according to Rashi, by the king Messiah, or, according to the Targum, by the Word (Memra) of Jehovah.

Sam. *King Messiah* is, in this view, the same as the *Word of the Lord*, and –

Rab. M. Let us first collect from another passage of the Targum, what person we are to understand under this expression, the Word of the Lord. On Judges vi. 12, 13. he paraphrases thus, "And the angel of the Lord appeared unto him, and said unto him, The *Word of the Lord* be thy helper, thou man of valour. And Gideon answered him, And is then, I pray thee, my Lord, the *Shechinah of the Lord* our helper, Why then did all this happen unto us?" You see then that the *Shechinah* is synonymous with the *Word*, and the *Word*, you have already well observed, is the same as *Messiah*.

Sam. I have now a glance at the great mystery, and bless God for it. Well is thee, O Israel, who is like unto thee, O people saved by the Jehovah Messiah himself!

Rab. M. Hear, my brother, an observation of Rabbi Ami on this passage, "It is not written saved *unto* but saved *by* the Lord: when a man has a measure of Second Tithes,

what does he do? he gives its value in money and the measure is redeemed *by* the money: in the same manner (if we may compare great things with small) Israel is redeemed, by what? *by* Jehovah himself! a people saved *by* the Lord!"

Sam. Oh, with what joy and love can I now say, "Hear, O Israel, the Lord OUR God is one Lord. Blessed be his glorious and royal name for ever and ever. Thou shalt love the Lord THY God with all thine heart, and with all thy soul, and with all thy strength.

Rab. M. As you are upon this part of Keriath Shema, let me read to you a passage from the Zohar, on the sublime mystery we are contemplating. "Behold they are three names (Jehovah – our God – Jehovah) how then are they one? As they are called "One" (אחד) so they are one indeed, but comprehended only in the view of the Holy Ghost. And that those Three are One may be shewn by the mystery of the voice, which, though one, has three substances, fire, wind, and water: in the same manner *Jehovah*, *our God, Jehovah* are one, i. e. three subsistencies that are one." To the same effect speaks this sublime Author in other places.

Sam. I do believe all that the word of God teaches us of our heavenly Father, and of the Word, and of his spirit, and that according to the explanation given by our own Rabbis, I believe that he is a Being subsisting in distinct degrees, which, as the Zohar says, is a sacred mystery far above our poor comprehension, but surely not to be rejected on that account.

Rab. M. Simple belief in, are reliance on the word of God is a gift communicated by God, as is said in Sepher Lekach Tov. Now what we have spoken of his blessed Being, of Redemption, and the gathering of our captivity, with other points, are so many objects of this faith and reliance.

Sam. What you now say, my dear Rabbi, I do not take upon the authority of the Lekach Tov, but upon what I feel at this present moment within my own soul. For I feel a contrition, a dependence, a trust, a joy, and a love towards God, to every one of which I was a stranger hitherto. I can rejoice with a contrite and broken heart before my God that he has graciously pardoned my sins, and promised, yea procured eternal life for me. I can trust my salvation to his merits of Messiah and depend for my daily bread upon his bounty. Such was not always the state of my soul. He, he alone, therefore, is the cause of this delightful change.

Rab. M. Since it cannot be questioned but that Messiah has taken our sins upon himself, do you think that he has thereby discharged you from the duty of living a holy life, and

procured you license to continue in the sinful vanities and pleasures of the world?

Sam. Far from it. My confidence has a far different tendency: it will alienate my heart, I trust, more and more from those vanities and those pleasures, and endear to it the service of God above every thing. If good happens to me I will look up with gratitude to the blessed Giver of it; if evil, I will remember how cheerfully the Messiah has taken upon him our sorrows, in order that not one of Israel might perish, as we have read in the Yalkut.

Rab. M. This will be a conduct responsive to that excellent maxim of piety, "Whatever God does he does for the best." And then, my brother, never forget that love to our God is intimately connected, on the one side, with that species of fear which a dutiful child has of offending his beloved father, and, on the other, with that love to all mankind which brethren bear (or ought to bear) each other.

Sam. You utter the very sentiments of my bosom. All mankind are the work of his hands, ought not we then to love them, and do them all the good in our power, in short to deal by them, as we would wish to be dealt by ourselves. Nay, my very enemies I will by the help of God endeavour to love, much less will I harbour revenge and malice, envy and hatred, in my heart against any person, or commit sin when I am in want. For patience also, we Israelites especially have occasion in our captivity: oh how sweet to know that the far severer yoke of iron has been borne by Messiah our Righteousness!

Rab. M. Blessed mayest thou be in the name of the Lord! blessed art thou and well is thee, and blessed is the Lord who has not left his mercy and truth from those that are willing to walk in his way. Would but each of our brethren ponder these things, and return unto the Lord, then would he soon gather our outcasts from the four corners of the earth. Yes, my dear brother, great is my joy over you, as great almost as was the joy of our fathers when they went to draw water on the last day of the feast. For I see that you are an upright character, not uttering, as many do, empty professions. You are to know there are those who follow every lust and iniquity, and comfort themselves with their Christ, who, they say, has suffered for their sins. They, in fact, adopt the impious language of the sinners in Jeremiah's time, (Jer. vii. 10.) "We are delivered to do all these abominations."

Sam. And their priests, who cannot but know their evil works and wicked lives, dispense to them nevertheless absolution of sins in the name of Christ.

Rab. M. Those priests have their prototypes in the Scriptures as well as their people, (Jer. xxiii. 17.) "They say still unto them that despise me, The Lord hath said, Ye shall have peace; and they say unto every one that walketh after the imagination of his own heart, No evil shall come upon you." Read likewise the 14th verse of the same chapter.

Sam. "I have seen also in the prophets of Jerusalem an horrible thing: they commit adultery, and walk in lies: they strengthen also the hands of evil doers, that none doth return from his wickedness; they are all of them unto me as Sodom, and the inhabitants thereof as Gomorrah."

Rab. M. Wonder then no longer, my brother, that such characters hate our nation and deride our hope of redemption. Such, however, is not the conduct prescribed to them in their code of religion, which they call *Evangelion* (gospel.)

Sam. Pray, I have often heard this name, and should like to know the root of this matter, what are the doctrines of this Evangelion, and what is to be thought of it?

Rab. M. We must defer this subject to another opportunity, as it would immoderately lengthen our discourse. But before we part let us enquire further into our former subject, viz. repentance. Conjoined with forgiveness of sins it is considered in Scripture as the healing of the soul. Thus D. Kimchi says, "As a wound of the body is healed by medicine, so sin, the wound of the soul, is healed by pardon and repentance."

Sam. If I understand you aright, repentance is therefore comparable to the recovery of the soul, because it renews the heart and spirit of the man; as we have learned before from Ezek. xviii. 31.

Rab. M. Exactly so; for a recovery necessarily supposes a renewal. But the means of the soul's recovery are also taught under other images, such as the "sprinkling of clean water," which image reminds me of a remarkable passage in the smaller paraphrase of Genesis, "'He shall bind his young colt to the vine: ' this is he of whom it is said, 'He is poor and rideth upon an ass, and upon a colt, the foal of an ass,' even he of whom again it is written, (Jer. ii. 21.) "*I* have planted thee a noble vine;' and how does he perform this? (planting) by 'sprinkling clean water upon them' so as to purify them 'from all their uncleannesses.' (Ezek. xxxvi. 25.)"

Sam. Cleanse us thus, O Lord, and put thy spirit into our hearts, and make us to walk in thy statutes and keep thy judgments according to thy promise.

Rab. M. Amen; and may that promise of his also soon be accomplished in our nation, which is recorded Jer. xxxi. 31-33.

Sam. Permit me to repeat it. "Behold the days come, saith the Lord, that I will make a new covenant with the house of Israel and with the house of Judah: Not according to the covenant that I made with their fathers, in the day *that* I took them by the hand, to bring them out of the land of Egypt; (which my covenant they brake, although I was an husband unto them, saith the Lord;) But this *shall be* the covenant that I will make with the house of Israel; After those days, saith the Lord, I will put my law in their inward

parts, and write it in their hearts; and will be their God, and they shall be my people."

Rab. M. Thus far. In the mean time let us earnestly pray that the import of these gracious words may be felt and experienced by ourselves. Israel at that blessed time will have cause to address their Lord, their king Messiah, in the soft sweet strain of David. (Ps. xxiii. 5.) "Thou preparest a table before me in the presence of mine enemies thou anointest my head with oil, my cup runneth over." Rabbi Hillel indeed says, that that time was past, and that they had enjoyed Messiah already in the days of Hezekiah. This however, is certainly not true. Israel have yet to enjoy him. Israel have yet to taste and see that he is gracious, and that, happy is the man and the nation that trust in him; the time is yet to come when those prophetic words of Moses will be fully realized, "Blessed art thou, O Israel; who is like unto thee, O people, saved by the Lord!"

Copyright © 2012 Early Modern Workshop

EARLY MODERN WORKSHOP: Jewish History Resources

Volume 6: Reading across Cultures: The Jewish Book and Its Readers in the Early Modern Period, 2009, The Radcliffe Institute for Advanced Studies at Harvard University, Cambridge, MA

ור לעת ערב = דאש ליכט קיגן אבנד צייט
Or le-Et Erev
1728

Prepared by Pawel Maciejko, The Hebrew University of Jerusalem, Israel

אור לעת ערב

דאס ליכט קייגן אבענד צייט

צו ערלייכטען דיא אויגען פון ישראל דאס זיא זאללען זעהען דען טרויסט פון ציון ווען גאטס ווערט ציון ווידער קעהרען. וויא מוהר"ר מנחם בן ישעיה הכהן אין דיעזעם בוך אונטער ווייזט דען ר' שמואל בן יוסף איינען סוחר. אונד איז מפלפל פון דער גאולה אונד דער תשובה. אונד דערזעלביגער סוחר האט געלערנט אונד זיך געקעהרט צו דעם גאטט זיינער פארעלטערען. אום צו האלטען אללע זיינע מצות מיט גאנצעס הערצען אונד מיט גאנצער זייל.

גערדוקט אין הלה

בשנת תצ"א

הקדמה:

דיזעס בוך האט דען טיטול "אור לעת ערב", דאס איז טייטש, דאס ליכט קייגען אבענד צייט, אויס דער נבואה זכריה י"ד, ז', דא געשריבען שטייט "והיה לעת ערב יהיה אור". דאס הייסט, און עס ווערט גישעהן קייגען אבענד צייט, דאס עס ליכט ווערט זיין. דיזעס פירט יוסף בן גוריון אן אם אנדע פאן זיין ספר מלחמות יהוה. און ערקלערט עס פון דער צייט דא דאס קץ קומען ווערט. און שפריכט "אשר יהיו ישראל נואשי' מחכות עוד זה". דאס איז, ווען ישראל ווערט מיד זיין דרויף צו ווארטען, דא וועט דיא הערליכקייט גאטעס ווידער קעהרין צו וואוינען אין ירושלים; דער ווייל נון צו דיזער צייט ישראל ניט אליין בעו"ה זא לאנג בגלות איז, זונדערן אויך מיט פיל גלחים אום גייט וועלכע לשון הקודש גילערינט האבען, און אויס פסוקים דיא יהודים איבער ריידען וואלען עס זייא ניט צו האפען דאס ישראל אויס דעם ביז הערינגען גלות המר זאלען אויס גילייזט ווערין. זא האט ר' מנחם דיא נחמות ציון מיט פלייס אין דיא עשרים וארבע אויף געזוכט. און בספר הזה אין פינף פרקים אן געפירט. אים ערשטען פרק בעווייזט ער אויס דעם שורש דאס אנזערע האפנונג אויף דיא גאולה ניט תקות חנם זייא. אין אנדערן מעלדעט ער וויא דיא גאולה געשעהן וועט נאך פילען און גרויסען צרות. אין דריטען פרק צייגט ער וויא מיר כל ימינו בתשובה זיין זאלין. און אין פירטען וויא דיא תשובה ניט אויס מורא זונדערן אויס אהבה צו הש"י געשעהן מוס. צו גלייך וועט אויך געוויזען אניס תורה שבכתב און אויס תורה שבעל פה וויא משיח בן דוד אום אונזערע חטאים ווילען יסורים קשים לײדעט. אין פינפטען לערנט ער פון חרטה, פון אמונה שלמה, און רפואת הנשמה. דערצו האט ער אויך דען דרך התשובה אויס פסוקים און אויס דברי חז"ל דייטליך מפרש גיוועזין כדי ישראל זאלין אין הערצליכער תשובה ערלייכטעט, געטרעסטיט און געשטערקט ווערן צו לויפען דען וועג דער געבאטען גאטעס. איך בין טעגליך מתפלל און זאג "פדה אלהים את ישראל מכל צרותיו". אך גאט זייא דאך ישראל אויס לייזען פון אלע זיינע נויטהאפטיגקייט אכי"ר.

פרק ראשון

מדבר שנבואות הרבה במקרא לכלות עוד לעתיד לבוא

דאס ערשטע קאפיטעל האנדעלט דא פון, דאס פיל נבואות במקרא נאך צו קינפטיג צו ערפילען זיין.

שמואל: יי עמכם

מנחם: יברכך יי. שלום עליכם וברוך הבא.

שמואל: עליכם שלום וברוך הנמצא.

מנחם: ווען זייט איהר ווידער פון דעם יריד גיקומען?

שמואל: געסטערן בין איך בעזרת הש"י ווידערום לכאן אן געקומען.

מנחם: האבט איהר אויך מזל וברכה געהאבט.

שמואל: אדוני מורי ורבי וויא עס גייט. מיר זיין אין גלות. דאס ערפאהרען מיר בכל מקום. און בקומן אפט אין אונזער משא ומתן מיט גלחים צו שפרעכען, דיא אונס איממער ברײדען וואלען דאס אונזער האפנונג צו דער גאולה זייא בחנם. וואס דיא נביאים פון דער גאולה נביאות געזאגט האבען, דאס זייא שוין אלעס געשעהן אין דער צייט פון בית שני. זא זייא אויך דער משיח בערייטס געקומען און האבען זיך שוין לענגסטען זעהין לאזען אין בית שני. מיר פינדען אויך צו ווײלען גלחים, דיא פארשטיין לשון הקודש, און לעזין אונס פסוקים פאר אויס דער תורה, און אויס דען נביאים, דאס אונזער משיח בן דוד, האט זאלען קומען אין בית שני. דארום זייא נון נאך דעם חרבן בית שני קיינע גאולה פאר ישראל צו ערווארען. אלזא מעכט איך דאך נון גערן דען רעכטען שורש פון אלען וויסען.

מנחם: מיין ליבסטער פריינד און ברודער, ווען אויך דיא גלחים אין אלען איהרען זאכען דען אמת זאגטען, זא ריידען זיא דאך הירינן שקר וכזב, ווען זיא זאגען, דאס אלעס גישעהן זייא אין צייטען בית שני, וואס פון דער גאולה געשריבען איז בתורה, נביאים, וכתובים, דאס וויל איך צור אנמערקליכען געוויסען נחמה, אויף אונזערע צוקינפטיגע ערלייזונג, קלאר בעווייזען. דען גיא נבואות אין תורתינו הקדושה, וועלכע נאך ניט ערפילט זיין דיא מוסען בעל כרחם, נאטווענדיג, נאך מקויים ווערדען; ווייל הקב"ה קיין בן אדם איז, דאס ער כזבנות זאגען קאנן. נון וואלען מיר דיא עשרים וארבע אויף שלאגען, און אויף לשון הקודש, אדער אויך טייטש וויא עס אייך בעליבט, לעזין.

שמואל: אדוני מורי ורבי וועט מיך דאמיט זעהער משמח זיין, און איך ווערדע עס כל ימי חיי מיט דעם גרעסטען דאנק ערקענען.

מנחם: אלזא פינדען מיר נון בספר דברים ל', ה'. דאס משה רבינו ע"ה שפריכט, "והביאך אל הארץ אשר ירשו אבותיך-וירשתה והטיבך והרבך מאבותיך." און גאט דיין גאט וועט דיך ברענגען אין דאס לאנד, וועלכעב דיינע עלטערן ערבליך בעזעצט האבען, און ער וועט דיר גוטעס טהון, און ער וועט דיך פאר מערן, מער וויא דיינע עלטערן. דא זעלבסט שטייט ווייטער געשריבען. "ומל ה' אלהיך את לבבך וגו'."און גאט דיין גאט וועט דיין הערץ בעשניידען, און דיא הערצען דיינעס זאמען, אום דען האר דיין גאט ליב צו האבען, מיט דיין גאנצע זייל, אום דאס דוא לעבסט. און גאט דיין גאט וועט דיא פלוכען געבען אויף דיינע פיינדע, און אויף דיינע האסערס, דיא דיך גיאנגסט האבען. דאן וועסט דוא ווידערקעהרין, און צו דיא שטים גאטעס געהארזאם זיין, און דוא וועסט טהון אלע געבאטע, דיא איך דיר היינט געביטע, און גאט דיין גאט ווירד דיך מאכען פאר איבריגען אין אלע ווערק דיינער הענדע, עס זייא אין פרוכט דיינעס בויכעס, און אין פרוכט דיינעס פיך, און אין פרוכט דיינעס לאנדעס צום גוטען. און גאט וועט זיך אום קערן צום גוטען, גלייך אלס ער זיך איבער דיינע עלטערן ערפרייעט האט. ווען איהר דיא שטים גאטעס וועט גיהארזאם זיין, אום צו האלאען זיינע געבאטע, און זיינע איין זעצונגען דיא אים בוך דיזער תורה געשריבען שטייט, ווען דוא וועסט ווידער

קעהרן צום האר, דיין גאט מיט דיינעם גאנצען הערצען, און מיט דיינער גאנצען זייל.

שמואל: עבען דאפון זאגען דיא גלחים, דאס עס שוין אלעס ערפילט זייא, דא ישראל איס בבל ווידער געקומען איז; און פיהרען אן צום בעווייז דאס בוך נחמיה א'. אדוני מ' וואלען עס דאך אויף זוכען.

מנחם: אלזא פינדען מיר נחמיה א'. דאס נחמיה האט תפילה געטהון, און געשפראכען, "זכר נא את הדבר וגו'." דאס הייסט אויף טייטש, זייא דאך געדענקען דאס ווארט, דאס דוא דיינעם קנעכט משה געבאטען האסט אום צו זאגען, ווען איהר וועט פעלשען, וויל איך אייך אונטער דיא פעלקער פאר שטרייען. דען וועט איהר אייך צו מיר קעהרין, און מיינע געבאטע האלטען, און דיא זעלביגע וועט איהר טהון. וועז שוין אייערע פארשטאסענע ווערדען אם ענדע דעס הימעלס זיין, פון דארט וויל איך זיא פאר זאמלען און וויל זיא ברענגען ביז צו דעם פלאץ, דען איך אויסערוויילט האבע, אום מיין נאמען דארט רוהען צו מאכען.

שמואל: אין דען דאס ניט שאן גישעהן אין בית שני.

צוואר נחמיה האט דאצו מאל דיזע תפילה געטהון, און גאט האט אויך אן גיפאנגען, דיא פארשפרייטע צו פארזאממלען, ווייל נחמיה, און אנדערע יראי שמים, האבען תשובה געטהון. אבער ווייל איהרע וויינינ זאלכע תשובה בעשטענדיג געטהון האבען, קאן מאן ניט זאגען דאס אלע דיא דבורים געגצליך דאמאלס ערפילט ווארען. מאן זאגען מיר דאך, וויא האט דען דאמאלס גאט ישראל מעהר פארמעהרט, מעהר פון זיינע עלטערן? און וויא האט ער איהנען מעהר גוטעס געטהון? ווארין ניט דאמאלס דיא צייטען אין בעצווינגניס, "ובצוק העתים." דניאל ט', כ"ה. דא דיא שטראסען און דער גראבען ווידער אויפגעבויעט ווארען. ווארען זיא ניט אין שעבוד מלכות אחרים דיא זעלביגע מייסטע צייט? ערשטליך אין שעבוד מלכי פרס, דערנאך אין שעבוד יונים. און באלד דרויך אין שעבוד רומיים און אונטער הורדוס און זיינע קינדער; איז ניט דרויף חרבן בית געשעהין? עס האט אבער דער רוב גור שלעכטע תשובה געטהון, אין צייטען פון בית שני. און דיא דא האבען דאמאלס רעכטע תשובה געטהון, דיא האבען דאך בעולם הזה פיל צרות געליטען, דאס זיא ערשט בעולם הבא איהר גוטעס אפענבארליך געניסען זאלען. אבער איבער דיא אנדערן, דיא ניט האבען תשובה געטהון בכל לב, איז דער צארן און פלוך געקומען מיט אום בארמהערציקייט, דרום איז געוויס צו קינפטיג, דאס הש"י ווערט בעשניידען דיא הערצער דעס זאמען ישראל, און זיא ווערדען האלטען אלע זיינע געבאטע, און גאט ווערט איהנען גוטעס טהון, און אלע זיינע ווארטע ערפילען דיא ער געזאגט האט דורך זיין קנעכט משה.

שמואל: דיא גלחים זאגען משיח זייא געקומען אין בית שני און דא האט גאט דעם פאלק גוטעס געטהון, מער וויא איירע עלטערן. אבער זיא העטען איהן ניט אנגענומען. און קיינע רעכטע תשובה געטהון, דארום איז דאס חרבן בית שני געשעהען.

מנחם: אדרבה, היער זאגט משה רבינו ע"ה צו כל ישראל, דאס פאר שטרייט איז ווארען "ומל ה' אלהין את לבבך וגו'." און גאט דיין גאט ווערט דיין הערץ בעשניידען, און דיא הערצע דיינעס זאמען, אום דען האר דיין גאט ליב צו האבען מיט דיינע גאנצע זייל, אום דאס דוא לעבסט. און גאט דיין גאט ווערט דיא פלוכען געבען אויף דיינע פיינדע, און אויף דיינע האסערס, דיא דיך גיאגט האבען; דאן ווירסט דוא ווידער קעהרען, און דער שטים גאטעס געהארזאם זיין וגו'. דאס זאגט ער, אלס ער האט גישפראכען, גאט ווירד דיר גוטעס טהון, און דיך מעהרין, מער וויא דיינע עלטערן; זיא האבען נון דאמאלס, אין בית שני, ניט רעכטע תשובה געטהון, און זייען ניט געהארזאם געוועזין, וויא קאן עס דען דאמאלס ערפילט זיין?

שמואל: זיא זאגען, עס האבען דאך עטליכע תשובה געטהון.

מנחם: זיא זאגען, אבער אליין פון וויניגען קייגען כל ישראל צו רעכנע, און משה רבינו ע"ה האט יוא גירעדעט תו

צבור ישראל, דיא אום איירע חטאים ווילען פארשטויסען און פארשפרייט ווארען.

שמואל: נון איך זעהע דאס דיא זאך קלאר איז אין דער תורה. וויא פינדען מיר עס ווייטער אין נביאים?

מנחם: אלזא פינדען מיר געשריבען אין ישעיה ב', "ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה." דאס איז טייטש, און ער וועט רעכטען צווישען דיא פעלקער, און ער וועט פיל פעלקער בעשטראפען, און זיא ווערין איהר שווערטער שלאגען צו שויפלען, און איהר שפיסען צו זיכעלס, עס וועט דאס איינע פאלק קייגען דען אנדערן פאלק קיין שווערט אויף הייבען, און זיא ווערין קיין שטרייט מעהר לערנען, וויא איז דען דאס אין צייט פון בית שני ערפילט. איז יוא עטוואס איין צייט לאנג שלום גיוועזען, זא איז עס דאך נימאלס אלזא בעשטענדיג געבליבען, און אירע שפיסען צו זיכעלס, און קיין שטרייט מעהר לערנען.

שמואל: זיא זאגען דאס איז איירע אמונה מלמד דאס אונטער דיא אומות העולם איין יעדער מאנן זאל פריד האלטען, און ניט ווידערשטיין דעם איבעל.

מנחם: עס רעדט אבער דער פסוק היר ניט זא וואול פון דער לערנונג, אלס פון דער טהאט. נון טהוען קוים דיא וויינינגסטען נאך דיזער לערנונג, נאך דעם סדר העולם, לערנען דיא אומות נאך אימער מלחמות, און איין פאלק היבט דאס שווערט אויף קייגען דען אנדערען פאלק, דאם האט ניט אויף געהערט אין צייטען פון בית שני, און הערט נאך ניט אויף, וויא קענין זיא נון זאגען, דאס אלעס שוין ערפילט זייא?

שמואל: איך פערוואונדערע מיך זעלבסט וויא זיא דאס זאגען קענען.

מנחם: געהען מיר ווייטער, און לעזען ישעיה י"א. פינדען מיר דאר פילע דינגע, דיא נאך ניט ערפילט זיין. י"א י"ב שטייט "והיה ביום ההוא יוסף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו אשר ישאר מאשור וממצרים ומפתרוס ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת ומאיי הים, ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל ונפצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ." דאס לעזען מיר אויף טייטש אלזא, דען עס וועט געשעהען צו דער זעלביגען צייט, דאס גאט צום אנדערן מאל זיינע האנד אן לאנגען וועט, אום ווידער צו ערווערבען דאס איבער בלייבזעל זיינעס פאלקעס וועלכעס וועט איבער געבליבען זיין פון אשור און פון מצרים און פון פתרוס און פון כוש און פון עלים און פון שנער און פון חמת און פון דיא אינזעלן דעס מערס, און ער וועט איין פאהנע ערהייבען צו דיא פעלקער, און ער וועט דיא פארשטויסענע פון ישראל פארזאמלען, און דיא פאר שפרייטע פון יהודה צו איין אנדער ברענגען פון פיער עקען דעס ערדרייכעס.

שמואל: איז דען דיזע נבואה דאמאלס ניט ערפילט ווארדען, דא דיא יהודים לאחר שבעים שנה זענין אויס גלות בבל ווידער דעקומען?

מנחם: אויס דעם גלות בבל זענען נור דיא יהודים ווידער געקומען, וועלכע צו מלכות יהודה געהערט האבען. איבער דיזער נבואה נאך, זאלען ניט אליין דיא פון מלכות יהודה ווידער פארזאמעלט ווערין, זונדערן אויך דיא נדחי ישראל, וועלכע צו מלכות ישראל געהערט האבען, נעמליך דיא עשרת השבטים, דיא אין אשור פארשטויסען ווארען. דאס אבער דיזעס לעצטע געשעהין זייא, און דיא י' שבטים ווידער פארזאמעלט ווארען, וועט נימאנד זאגען אדער בעווייזען קענין; עס בעווייזט מיר איינער אויך, וועט דיא נבואה ערפילט איז, דיא מיר היער ישעיה י"א, ט"ו, ט"ז, לעזין, "והחרים יהוה את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים והדריך בנעלים. היתה מסלה לשאר עמו אשר ישאר מאשור כאשר היתה לישראל היום עלתו מארץ מצרים."

שמואל: דאס לעזע איך אויף טייטש, אויך וועט גאט דען שטראם דעס מערס פון מצרים פאר שניידען, און ער וועט זיינע האנט אויף הייבען קעגען דען באך דורך דיא שטארקע זיינעס ווינדעס, און ער וועט דען זעלביגען שלאגען אין

זיבען שטראמען, און ער וועט מאכען, דאס מען מיט שוך דאדורך וועט גיין; און דא וועט איין געבאהנטער וועג זיין פאר דאס איבער בלייבזעל זיינעס פאלקס, דאס איבער געבליבען וועט זיין פון אשור, גלייך אלס ישראל געשאה אם טאג אלס ער אויס מצרים אויף צאג.

מנחם: דא זיהט מאן יוא, ליבער ברודער, היער וועט דייטליך פארקינדיגט, דאס ישראל זאל מיט שוך, אדער מיט טרוקען פוס, דורך דען פארטרוקנעטען שטראם גיין, גלייך וויא אירע אבות דורך דאס ים סוף געגאנגען. נון היער וועט מיר קיינער, ער זייא זא איין מלומד וויא ער וויל, אויס דעם שורש בעווייזען קענען, דאס זאלכע הערליכע נבואה ערפילט זייא.

שמואל: דיא גלחים אבער זאגען, דאס דיזע נבואות מוסען ניט נאך דען בוכשטאב פארשטאנד גינומען ווערן, זונדערן גייסטליך.

מנחם: עס גילט ניט דאס מען היר איין גייסטליכען פארשטאנד ערדענקע. דען היער שטייט בפירוש, עס וועט איין געבאהנטער וועג זיין פאר ישראל, גלייך אלס ישראל געשאה, אם טאג, אלס ער אויס מצרים צאג. וועז מאן נון אין דיזער נבואה גייסטליכען פארשטאנד אליין אן נעמען קאנטע, זא מעכט מאן אויך יציאת מצרים, און בקיעת הים לייקנען, און אלע דיזע דינגע גייסטליך פאר שטיין. וואס וועט דא געוויס בלייבען אין כל התורה כולה? דרום איז אפענבארליך, דאס מאן אן העכסטע נאטוועינדיגקייט פון דעם פשט ניט אב גיין דארף, וויא אין דיזער נבואה קיינע נאטווענדיגקייט צו ערזעהען איז, פון דעם פשט אבצו וייכען.

שמואל: ברוך מזכיר נשכחות, איך האבע איין מאל געלערנט, דאס ונזערע חכמים האבען געזאגט, אין מקרא יוצא מידי פשוטו.

מנחם: אמת, אלזא איז נון דיזע נבואה נאך דעם פשט נאך ניט ערפילט, ממילא מוס זיא נאך לעתיד לבא ערפילט ווערין. איך פאר שוויג איצונד ישעיה י"ט, דא דער נביא זאגט פון איין גרןיסע פארוויסטונג מתרים, דא הקב"ה וועט מצרים שלאגען אוןווידער היילען, און זיא ווערין זיך צו איהם בעקעהרען פ' כ"ב. זיא ווערין גאט אן רופען פון וועגען דיא בעצווינגערס, און ער וועט זיא איין העלפער און איין מייסטער שיקען דער וועט זיא בעשערמען כ', דאס פינדעט מען אלזא ניט ערפילט וועדער אין צייט פון בית ראשון, נאך אין צייטען פון בית שני, און אויך ניט דערנאך, עד היום הזה. וואלען זיא אבער מאל היער גייסטליכען פארשטאנד פארוועגדען, זא איז בייא דען פאריגען שוין דיא תשובה דארויף געגעבען. און וואס זאל איך זאגען פון דיא נביאות, וואו נביאות געזאגט וועט פון איינע גרויסע פארוויסטונג דער וועלט, באלד דער נאך איינע גוטע צייט קומען זאל פאר ישראל, און אלע אומות ווערין תשובה טהון.

שמואל: וואו שטיין וואויל דיא זעלביגען ווארטען?

מנחם: ישעיה ל"ד, א', ב', ג', ד', שטייט אלזא געשריבען, "קרבו גוים לשמוע ולאומים הקשיבו תשמע הארץ ומלואה תבל וכל צאצאיה כי קצף לה' על כל הגוים וחמה על כל צבאם החרימם נתנם לטבח. וחלליהם ישלכו ופגריהם יעלו באשם ונמסו הרים מדמם ונמקו כל צבא השמים ונגלו כספר השמים וכל צבאם יבול כנבול עלה מגפן וכנבלת מתאנה."

שמואל: אין דעם טייטשען לעזען מיר היער אלזא, קומט הערבייא איהר פעלקער אום צו הערען, און איהר קעניגרייכע פארנעמט, דיא ערד און איהרע פולהייט וועט הערין, דיא וועלט און אלע איהר אויסגאנג, דען דער גרויסע צארן גאטעס איז איבער אלע פעלקער, און גרויסשאפט איבער אלע איהר העער, ער האט זיא פארוויסטעט, ער האט זיא איבער אנטווארטעט צו דער שלאגונג. און איהרע דער שלאגענע ווערין אוועק געווארפען ווערין, און פון איהרע טויטע לייבער וועט איין געשטאנק אויף גיין, און דיא בערג טטערין צו גייןפון איהרע בלוט, און אלע הערערע פון הימעל ווערין צו גיין, און דיא הימעל ווערין צו געוויקעלט ווערין, גלייך אלס איין בוך, און אלע איהר העער ווערין פאר וועלקען, גלייך אלס

דאס בלאט פון ווין שטאק פאר וועלקט, און גלייך אלס איין פייג פאר וועלקט פון פייגען בוים.

מנחם: נון זעהט, אהובי אחי, דיזע פאר וויסטונג אלער אומות איז נאך נימאלס געשעהין, אלזא מוס עס נאך אין צו קינפטיגען געשעהן. דרויף פאלגט ישעיה ל"ה דיא נחמה, דיא זיך נאך דער פולבראכטער ראכונג גאטעס וועט בגינען, נחת און פריידען לוסט בדברי הגוף, דער נאטירליכען זאכען, און רוחניות, גייסטליכער וייזע, דיא שכינה וועט ווידער וואינען אונטער ישראל, וויא איהר דאס אלעס זעלבער לעזין קענט אין דעם קאפיטעל, דארינען אויך דער לעצטע פסוק אלזא בעשליסט, "ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושצחה ישיגו ונסו יגון ואנחה."

שמואל: דער לעצטע פסוק איז אלזא פארטייטשט, און דיא ערלייזטע גאטעס וועריןווידערקעהרען, און זיא ווערין נאך ציון קומען מיט געזאנג, און איינע אייביגע פרייד וועט אויף איהר קאפף זיין, וואננע און פרייד ווערין זיא גרייכען, אבער בעטריבניס און זייפצונג ווערין וועק פליהען. איך זעהע אויך דיא הערליכע נחמות אין דיזען גאנצען קאפיטעל.

מנחם: אלס נון דיא אומות ווערין געשטראפט זיין, גלייך דער נביא אין פאריגען קאפיטעל געזאגט האט, דאס אבער נאך ניט ערפילט איז, וועט קיין טרויריגקייט מער בישראל זיין. דיא וויסטענייא און דיא דארי ערטער ווערין זיך דריבער ערפרייען, און דיא ווילדעניש וועט זיך לוסטיג מאכען, און זיא וועט בליהען אלס וויא איין ליליע. וויא אין דיזען קאפיטעל א', שטייט. אלזא שרייבט אויך ירמיהו הנביה סימן כ"ה פסוק ל' ל"א ל"ב ל"ג, יהוה ממרום ישאג וגו'.

שמואל: דיזע פסוקים וויל איך אלזא באלד אויף טייטש לעזין. דוא זאלסט דען אלע דיזע ווארטע צו זייא נבואות זאגען. גאט וועט שרייען פון דען הויכען הימעל, זיינע שטיממע ערהייבען אויס דער וואהנונג זיינער הייליגקייט, ער וועט הידד שרייען קייגען אלע דיא איינוואהנער דער ערדען. דאס כעשרייא קומט ביז אם ענדע דער ערדע, דען גאט האט איין צאנק מיט דיא פעלקער, ער וועט רעכט האלטען מיט אלעס פלייש, דיא רשעים האט ער איבערגעבען צו דעם שווערט שפריכט גאט. אלזא זאגט גאט דער העערשארען, איין בייזעס גייט אויס פון איין פאלק צום אנדערן, און איין גרויסער שטורם וועט ערוועקט ווערין פון ענדען דער ערדע. און דיא ערשלאגענע גאטעס, זיא ווערין אן זעלביען טאג ליגען פון דאס איינע ענדע דער ערדע, ביז צום אנדערן ענד דער ערדע, זיא ווערין ניט בעקלאגט, נאך אויפגענומען, נאך בעגראבען ווערין צום מיסט הויפען אויף דען ערדבאדען ווערין זיא זיין.

מנחם: נון זאלכע פארוויסטונג און פארדערבונג אלער אומות איז נאך נימאלס געשעהען, און איז אלזא נאך צו קינפטיג, און דאפון זאגט אויך צפניה נבואות, ווען גאט דא זעלבסט ג', ח', זאגט, "לבן חכו לי נאם ה' ליום קומי לעד כי משפטי לאסוף גוים לקבצי ממלכות לשפך עליהם זעמי כל חרון אפי כי באש קנאתי תאכל כל הארץ.

שמואל: דיזער פסוק איז אלזא פארטייטשט, דרום זייט מיינער האפפען שפריכט גאט, תום טאג אלס איך מיך אויף מאך צום רויב, דען מיין רעכט איז, דיא פעלקער צו פאר זאמלען, דיא קעניגרייכען בייא איין אנדערן צו ברענגען, אום איבער זיא מיין גרים צארן, דיא גאנצע היציגקייט מיינעס צארן, אויס צו גיסען, דען דאס גאנצע לאנד וועט דורך דאס פייער מיינער ראכונג פארברענט ווערין.

מנחם: היער זעהט נון דאך, אהובי אחי, דאס ניט געהאנדעלט וועט וועדער פון חרבן בית ראשון, נאך פון חרבן בית שני. דען דא איז דער צארן גאטעס ניט אויס געגאסען ווארען אוף דיא גוים, און אויך דיא פארזאמעלטע ממלכות, נייערט אויף ישראל אליין. דרום מוס דיזע נבואה נאך צו קינפטיג ערפילט ווערין. דארויף פאלגט פ', ט'. "כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' וגו'."

שמואל: אין טייאשען הייסט עס אלזא, דען געוויסליך ווער איך צו דיא פעלקער איינע קלארע שפראך קעהרען, אום דאס זיא אלע דען נאמען דעס גאטעס אן רופען, דאס זיא אים דינען איינערלייא ווייזע. פון דער זייט דעס באך כוש ווערין מיינע ערנסטע אן בעטערס, מיט דער טאכטער מיינער פארשפרייטע, ברענגען צו פיהרען מיינע געשענקע.אן

דען זעלביגען טאג וועט איהר ניט פארשעמט ווערין פון וועגין אלע דיינע ווערקען, דאמיט דוא קייגען מיר געזינדיגט האסט, דען דא ווער איך פון דיר הין וועק נעמען דיא פרייד דיינער שטאלציגקייט, און וועסט דיך ניט ווייטער מער ערהייבען, אום מיינעס הייליגען בערגעס ווילען, נייערט איך ווער צווישען דיר איבערלאסען איין עלענד און ארם פאלק, דיא ווערין זיך אויף דען נאמאן גאטעס בעשיצען. דיא איבערגעבליבענע פון ישראל זיא ווערין קיין אונרעכט טהון, נאך קיין ליגען שפרעכען נאך מיט איהר מויל וועט קיין בעטריגליכע שפראך געשפראכען ווערין, זונדערן זיא ווערין ווײדען און נידער לאגערן, און קיינער וועט זיא ערשרעקען. זינגען פרייליך דוא טאכטער ציון, יוכצע ישראל, זייא פרייליך און שפרינג אויף פאר פריידען פון גאנצען הערצען דוא טאכטער ירושלים, גאט האט דיינע שטראף הין וועק גענומען, ער האט דיינע פיינדע אויז גיראמט, גאט קעניג פון ישראל, איז צטישען דיר, דוא ווערסט קיין בייז ניט מעהר זעהן.

מנחם: עס איז ניט נייטיג דיא גאנצע נבואה צו לעזען. מיר זעהן קלאר, וייל דיא גרויסע פארוויסטונג אלער אומות נאך ניט געשעהין איז, זא איז דיא גוטע צייט, דיא דארויף פאלגען זאל, אויך נאך ניט ערפילט, און מוס אין צוקונפט ערפילט ווערין. דיא שונאי ישראל זייען אויך נאך ניט אויס גערײמט ווארען אין צייט פון בית שני, און ישראל האט בייזעס מעהר אלס צו פיל געזעהין. היער זאגט צפניה נבואות פון אויסרייימונג דער פיינדע ישראל און דאס ישראל קיין בייזעס מעהר זעהען זאל, עבען וויא אויך אין ישעיה נ"א, כ"ב געשריבען שטייט, "כה אמר אדניך ה' ואלהין יריב עמו הנה לקחתי מידך את כוס התרעלה את קבעת כוס חמתי לא תוסיפי לשתותה עוד."

שמואל: דאס הייסט אויף טייטש, אלזא זאגט דיין האר גאט, און דיין האר, דער דיינעס פאלקעס געצאנקט צאנקען וועט, נון איך האב דען בעכער דער פערטוימלונג אויס דיינע האנד גענומען, דען הייפען דעס בעכערס מיינעס גרימצארן וועסט דוא ווייטער ניט מעהר טרינקען.

מנחם: איך מיינע יא וואול מיין ליבער ברודער, ירושלים האט אין חרבן בית שני דען הייפען דעס בעכערס פון גאטעס גרימצארנ נאך פיל מעהר געטרונקען, אלס בחרבן בית ראשון. דארום מוס נאך איינע צייט צו קינפטיג זיין, דא הקב"ה דען זעלביגען וועט אויס איהרע האנד נעמין, דאס זיא איהן ניט מעהר טרינקען.

שמואל: איך זעהע וואול דאס אויס ספרי הנביאים דיא זאכע גאנץ קלאר איז, לאסט אונס נון אויף דיא כתובים קומען, און זעהין וואס דארינען ענטהאלטען איז פון דיזע זאכען.

מנחם: מיר וואלען אויף שלאגען תהלים ע"ב, ווען איז וואןל דאס ערפילט, וואס אין פסוק י"א שטייט, "וישתחוו לו כל מלכים כל גוים יעבדוהו?"

שמואל: דאס לעזען מיר אויף טייטש אלזא, און אלע קעניגען ווערין זיל קעגען איהם נידער ביקען, אלע פעלקיר דיא ווערין איהן דינען. אליין דיא גלחים זאגען דאס זייא ערפילט. דען משיח זייא געקומען אין בית שני, און דיא קעניגע ביקען זיך קעגען איהם, און דיא פעלקער דינען איהם.

מנחם: וואו ביקען זיך דען קעגען איהם אלע קעניגע, וואו דינען איהם אלע פעלקער? דא זייען דיא מלכי ישמעאלים, דיא מלכי פרס, דיא קעניגע אין טאטערן לאנד, און פיל מלכים אין אינדיא, און פיל אומות אין דער וועלט, פון וועלכע דיא גלחים ניט זאגען קענין, דאס זיא זיך קעגען משיח ביקען, אדער איהם דינען, מיר גייען ווייטער און שלאגען דען דניאל אויף, נעמליך אין ז', דא פינדען מיר י"ג, י"ד אלזא געשריבען, "חזה הוית בחזוי ליליא וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה הוא ועד עתיק יומיא מטה וקדמוהי הקרבוהי. ולה יהב שלטן עלם די־לא יעדה ומלכותה די־לא תתחבל."

שמואל: דאס הייסט אויך טייטש, אויך האב איך געזעהין אין דען שיין דעס נאכט, און נון דא קאם איינער מיט דען וואלקען דעס הימעלס גלייך אלס איין מענשען זון, און ער קאם צו דען אלטען דער טאגע, און זיא האבען איהם פאר

דעמזעלביגען נאהנט גיבראכט. און עס וואורדע איהם גיגעבין געוואלטיגקייט און ווירדיקייט, און דאס קעניגרייך און אלע פעלקער קעניגרייכען און פארענדערט שפראכען זאלין אים דינען, זיין גיוואלטונג איז איין גיוואלטונג דיא זאל ניט אב געטון ווערין, און זיין קעניגרייך זאל ניט פארדארבען ווערין.

מנחם: ווייטער שטייט כ"ז "ומלכותא ושלטנא ורבותא די מלכות תחות כל שמים יהיבת לעם קדישי עליונין מלכותה מלכות עלם וכל שלטניא לה יפלחון." וועלכעס אין אייערע עשרים וארבע אויף טייטש אלזא הייסט: אבער דאס קעניגרייך, און דיא הערשאפט, און גרויסהייטען דער קעניגרייכע אונטער דען גאנצען הימעל וועט גיגעבען ווערין דעם פאלק דעס הייליגען אייבערשטען, וועלכעס קעניגרייך איין אייביג קעניגרייך זיין וועט, און אלע הערשאפטען ווערין איהם געהארזאם זיין. דאס איז דאך ניט געשעהן אין דער צייט, דא בית ראשון גישטאנדען האט, פיל וויניגער ביז אויף דיזען טאג. דרום מוס עס נאך אין צוקינפטיגער צייט געשעהן, און צוואר אין זאלכער צייט, דא נאך אומות און מלכיות אונטער דען הימעל זיין ווערין, דיא דען משיח און דעם פאלק דעס הייליגען אייבערשטען און דינען און געהארזאם זיין ווערין, און דיזעס וועט געוויס איינע הערליכע גאולה זיין.

אלזא אהובי אחי האב איך קלאר בעוויזען, דאס בייא ווייטען נאך ניט אלע דינגע ערפהלט זיין, דיא אין תורה, נביאים וכתובים, פון דער גאולה און קיבוץ הגליות געשריבען שטיין.

שמואל: נון אדוני מורי ורבי אלה' יישר כחן וחילך פאר אלע אייערע טרחה, דאס איהר האט אייך זא מטריח גיוועזין מיר אלעס אויס דעם שורש צו בעווייזען. נון בין איך ניט מער מסופק, דאס נאך אלס געשעהין וועט, וויא מיר מכ"ת אויס תורה, נביאים וכתובים גרינדליך בעוויזען און פאר אויגען געלייגט האבען.

פרק חמישי

מדבר על החרטה על האמונה שלמה וגם על רפואת הנפש

דאס פינפטע קאפיטעל האנדעלט פון דער חרטה, אדער רייע, און פון וואהרען גלויבען, און פון רפואת דער נשמה.

שמואל: נון וויל איך בעזרת השם כל ימי חיי דען יצר הרע זובח זיין בבטחון ובאהבת הש"י דערווייל מלך המשיח איז אום אונזערע זינדען ווילען צערשטויסען ווארען, ישעיה נ"ג ה'. אך מיר ווארען יוא אלע פארערט וויא דיא שאף, איין יעגליכער קערטע זיך אויף זיינעם וועג נאך זיין יצר הרע, אוי לנו כי חטאנו. אבער הש"י האט דיא שטראף אלער אונזערער זינדען אויף איהם, אויף דעם משיח, באגטגנעט און דורך זיינע ביילען זענען וויר געהיילט ווארען. זאלטען מיר דען איצונד ניט גאט רעכט ליב האבען בכל לבבנו ובכל נפשנו, און אלע עבירות שונא האבען בשנאה גמורה. נון וויל איך מהיום והלאה דיא תפלה בכוונה גדולה טהון. "ויהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי שתרגילני בתורתך ודבקני במצותיך ואל תביאני לא לידי בזיון ואל ישלט בי יצר הרע והרחיקני מאדם רע ומחבר רע ודבקני ביצר טוב ובמעשים טובים וכוף את יצרי להשתעבר לך וכו'." דען נון זעהע איך ממאי טעמא ווארום דיא אנשי כנסת הגדולה דיעזע תפלה האבען מתקן געוועזען.

מנחם: גאנץ רעכט מיין ליבער ברודער, זה הדרך אשר תלך בה אין ספר עיר הגבורים דף י"ט ע"ד שטייט. "אין דברי התורה מתקיימין אלא בממית עצמו הוא שממית כח תאותו." דיעזעס איז זא פיל געזאגט, ניעמאנד איז דיא תורה רעכט מקיים נייערט דער דא זיך זעלבסט ממית איז, כלומר דער דא ממית איז דען כוח פון זיינעם יצר הקע. און אלזא מוס מאן דען יצר הרע צום בית המדרש פיהרען, וויא אין לקח טוב שטייט, זא ווערין מיר אלע אונזערע עבירות שונא

האבען בשנאה גמורה וועն מיר גאט ליעבען בכל לבנו ובכל נפשנו, וויא דער פסוק זאגט אין תהלים צ"ז, "אהבי ה' שנאו רע."

שמואל: דאס הייסט אויף טייטש, איהר ליב האבער גאטעס זייט פיינדען דאס בייזע.

מנחם: מאן קאן אויך הש"י בעזרתו ליעב האבען בכל לב ונפש וועו מאן ביראת שמים טועם איז און זעהט דאס גאט זא גוט און פריינדליך איז, ווייל ער דיא שטראף אונזער אלע עבירות דיא קיין בן אדם האט ערטראגען קענען, אויף זיין משיח האט באגעגנעט דאס מיר דורך זיינעביילען געהיילט ווערין.

שמואל: איך בין בליספק מאמין, דאס דיא שכינה מיט משיח גאר פעסט און גנויא מקושר איז און מיט איינאנדער באהעפט דערווייל קיין מענש העט זונסט געקענט ערטראגען אלע אונזערע קראנקהייטען און פייניגונג וועגען דען שטראפען פון דער תורה. ער אבער, דער משיח, האט זיא אלע געטראגען דאס אונס דורך זיינע ביילען און וואונדען געהיילט און געהאלפען ווערין זאל, כדי מיר קענטען מקיים זיין דיא געבאטע גאטעס בלב חדש ובנפש טהורה וועלכעס איינע נייע בריאה גאטעס איז וויא אין תהדים נ"א פסוק י"ב שטייט. און ישראל וועט געהאלפען דורך גאט זעלבסט מיט איינע אייביגע הילפע, וויא מיר פארהין אין ספר ישעיה ילקוט געלעזען האבען.

מנחם: זא שרייבט רש"י דאפון, אין פירוש איבער דניאל ח' י"ד דא דער פסוק זאגט "ונצדק קדש" שרייבט ער "יגאלו ויושעו תשועת עולמים במלך המשיח." דאס הייסט ישראל וועט ערלייזט און געהאלפען ווערין דורך איינע אייביגע ערלייזונג דורך דען קעניג משיח. און וויא מיר דען מלך המשיח נענען "משיח צדקנו." זא נענט איהם אויך דער פסוק בפירוש "יהוה צדקנו." וועו ער שפריכט אין ירמיה כ"ג. "בימיו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקנו."

שמועל: אין טייטשען לעזע איך עס אלזא, אין זיינען טאגען וועט יהודה געהאלפען ווערין, און ישראל וועט זיכערליך וואונען, און דאס איז זיין נאמען דאס איהר איהם רופען וועט, גאט (איז) אונזער רעכטפערטיגער.

מנחם: וואס איז נייטיג דאס מאן היער דאס ווארט (איז) צוזעצצט אין דען נאמען פון משיח. דאס מאן איהם רופען רעכטפערטיגער. איין אנדערס איז וואו דער פסוק אן דאס ווארט (איז) ניט קענטע פארשטאנדען ווערין, לאפוקי אבער היער קאן מאן דען משמעת הפסוק וואול פארשטיין, נעמליך דאס מלך המשיח הייסט, גאט אונזער רעכטפערטיגער "משום דביקת השכינה עם הגוף ונשמה שלו." גלייך וויא דער בן אדם הייסט נפש היה פון וועגען דיא דביקת הנפש עפ הגוף שלו. מיר האבען קיין רשות עטוואס מוסיף צו זיין, דאס דער משמעת הפסוק ניט זעלבסט מיט זיך ברענגט, זונסטען וועו מאן בעשטראפט, און ליגענהאפט בעפונדען משלי ל'.

שמואל: קאן אבער דער פסוק ניט אלזא פארשטאנדען ווערין, דאס נעמליך הש"י וועט דען משיח נענען "צדקנו" דאס משיח ניט הייסט יהוה זונדערן אליין צדקנו און יהוה זייא דער קורא דער דא נענע צדקנו?

מנחם: דיא טעמים נעמליך מרכא טפכא מרכא פסיק וסלוק דיא אין דער ארדנונג זא נאך אנאנדער פאלגען וויא מאן אויך היער אין פסוק זעהט, דא שטייט נעמליך אלזא, וזה־שמו אשר־יקראו יהוה | צדקנו. געבען דיא הבנה דאס יהוה צדקנו דבוק איז אדער צוזאמען געהערט, גלייך וויא שמות י"ז פסוק ט"ו דערגלייכען צו זעהען, ויקרא שמו יהוה נסי ער הייסט זיין נאמען ה' נסי דא בעפינדען זיך עבען פאלס זאלכע טעמים וויא היער ירמיה כ"ג, וזה שמו אשר־יקראו יהוה | צדקנו. און וויא אין יחזקאל אין לעצטען קאפיטעל און פסוק שטייט. ושם־העיר מיום יהוה | שמה. דא געהערט יהוה שמה צוזאמען. ווייל נון דיא טעמים עבען זא ירמיה כ"ג אויך שטיין מוס יהוה צדקנו צו זאמען געהערט דאך מוס מאן דאס ווארט (איז) פארשטיין דאבייא, נעמליך שמות י"ז דאס עס הייסט, גאט איז דארט, דען עס האט זונסטען קיין הבנה ניט וועו מאן זאגען זאל דער מזבח זאל הייסען יהוה און דיא שטאט זאל הייסען יהוה וגו', אבער היער ירמיה כ"ג קאן

דער נאמען פון משיח גאר וואול פארשטאנדען ווערין אן דאס ווארט (איז), דאס ער נעמליך הייסט גאט אונזער רעכטפערטיגער, משום דביקת השכינה כנ"ל. עס האבען אויך שוין רז"ל געלערנט. דאס דער מלך המשיח וועט גענענט ווערין "יהוה." וויא מיר זעהין אין איכה רבתי דף ס"ח. דא וועט געפרעגט: "מה שמו של משיח", דארויף איז ר' אבא בר כהנא משיב און שפריכט: "יהוה שמו שנאמר וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקנו." וכמו כן שרייבט אויך ר' אלש"ך איבער ירמיה ל"ג בדף צ"ח ע"ב וויא איהר היער לעזען קענט.

שמואל: "ומי יהוה אשר יקרא לירושלים לישבה כמה דאתמר דברו על לב ירושלים וקראו אליה הלא הוא יהוה צדקנו הוא מלך המשיח כד"א וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקנו והוא ע"י הנהגתו במשפט ובצדקה."

מנחם: דיעזעס זייט איהר וואול מבין דאס עס זא פיל הייסט, נעמליך דער אלש"ך פרעגט איין קשיא. ווער וועט דער זיין דער צו ירושלים רופען וועט אום זיא צו טרייסטען, וויא געשריבען שטייט אין ישעיה מ', שפריך אויף דאס הערץ ירושלים, איז ער ניט גאט אונזער רעכטפערטיגער? איז ער ווידער דארויף משיב, דער זעלביגע איז דער מלך המשיח, וויא געשריבען שטייט. "וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקנו." און אלזא ערקענט ר' אלש"ך, דאס משיח ניט אליין הייסט, זומדערן אויך באמת איז "יהוה צדקנו". וועלכעס ער איז וועגען זיינע רעגירונג אין רעכט און רעכטפערטיגקייט.

שמואל: איך האב אויך געהערט, דאס דיא צדיקים און ירושלים אויך גענענט ווערין בשמו יהוה.

מנחם: ניט לאו דוקא, הערט איין מאל וואס דער אלש"ך דאפון שפריכט אין זיין פירוש על ישעיה מ"ב דף ל"ו ע"ג. "ואפשר שלא כל סוג הצדיקים יקראו בשמו שאם כן מה יתרונו של משיח שיקרא כה האם גרע מכל צדיק בישראל." דיעזעס איז טייטש, עס איז ניט מעגליך דאס אלע צדיקים צוזאמען זאללען מיט דען נאמען גאטעס גענענט ווערין. דען ווען דאס זא ווערין, וואס העט דען דער משיח פאר איין יתרת דאס ער אלזא גענענט וועט. זאל ער דען גרינגער זיין פון אלע צדיקים בישראל עכ"ל. צוואר וועט ירושלים גענענט "יהוה שמה", אבער דאס קאן ניט אנדערשט פאר שטאנדען ווערין אלס "גאט איז דארט" כנזכר.

שמואל: עס האט יאו אויך דיא שכינה גערועט אויף אברהם און משע און מיר האבען אין ילקוט געלעזען, דאס דער משיח וועט העכער זיין אלס אברהם ומשה, און דא ישראל איז ערלייזט ווארען דורך משה און אהרן און דורך אנדערע בני אדם זענען זיא דאך דערנאך ווידערום קנעכטע געווארען, ומשום זה וויל הקב"ה זיין פאלק בעצמו ערלייזען דאס זיא ניט ווידער קנעכטע ווערין. "שנאמר ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים." און רש"י זאגט דאך "יושעו תשועת עולמים במלך המשיח."

מנחם: דיא קשיא איז גוט, אליין דער תרגום איז זיא מתרץ. דען אין תרגום ישעיה מ"ה וועט דער פסוק "ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים" אלזא מתורדם: "ישראל יתפרק במימרא די"י פורקן עלמא."

שמואל: אכן נודע הדבר, ממילה נוא איז ביהוה זא פיל אלס במימרא דיהוה, און אויך זא פיל אלס במלך המשיח כפירוש רש"י און איז אלזא הכל חר.

מנחם: כמו כן פינדען מיר אין תרגום שופטים ו' י"ב י"ג דאס "מימרא די"י" זא פיל איז אלס "שכנתא די"י." דען דא זעלבסט שטייט: "ואתגלי ליה מלאכא די"י ואמר ליה מימרא די"י בסעדך גבר חילה. ואמר ליה גדעון בבעו רבוני ואית שכינתא די"י בסעדנא ולמא ערענא כל דא." דיעזעס הייסט, דא ערשיינט איהם (דעם דגעון), דער ענגעל גאטעס און זאגט צו איהם "מימרא די"י" איז דיין הילף דוא העלד. און גדעון זאגט צו איהם אך מיין האר, ווען שכנתא די"י אונזער הילף איז ווארום איז דען דאס אלעס אונס ווידערפארען. דא זעהט מאן נון דארויס, דאס אלעס איינס איז, דען דער מלאך זאגט צו איהם "מימרא די"י בסעדך" איז ער משיב "ואית שכנתא די"י בסעדנא.

שמואל: מוא משיח איז יוא בן דוד, רק מימרא די"י איז בלי ספק אלזא דובק עס הגוף ונשמה שלו דאס עס הייסט

ישראל נושע ביהוה" אדער "במימרא די"י" דאס איז במלך המשיח, און דער הייסט אלזא בפשוט "יהוה צדקנו." גאט אונזער רכעטפערטיגער, און וואו אין פסוק פון דער גאולה גערעט וועט, מוזען מיר בייא דעם פשט בלייבען ווען אפשר איז, דען זונסטען קענען אונם דיא גלחים אין אלע נבואות מבלבל זיין, בעזונדערס ווער דאפון ניט ווייס וואס במקרא געשריבען שטייט, וויא מיר פארהין אויך אלבערייט שוין םיל מאל געלערנט האבען.

מנחם: דרום אוז ישראל געהאלפען, ווייל ער וועט ערלייזט דורך גאט. דברים ל"ג פסוק כ"ט, דאפון שטייט אויך אין ילקוט חלק ב' תקע"ז. "א"ר אמי משה מקלס לישראל אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביהוה, ליהוה אין כתיב כאן אלא ביהוה לאדם שיש לו מאה של מעשר שני מהו עושה נותן מעות ופודה אותה כך ישראל כביכול במה הם נפדים בהקב"ה עם נושע ביהוה." אויף טייטש הייסט עס, ר' אמי האט געזאגט, עס טהוט משה דאס פאלק ישראל פרייזען וואול דיר ישראל, ווער איז דיר גלייך איהר זייט איין פאלק ערלייזט דורך גאט, (עס איז גלייך) איין מענש, וועלכער איין מאס פון מעשר שני האט, וואס טהוט ער, ער גיבט געלט און לייזט עס דאמיט אויס, אלזא איז אויך ישראל כביכול. וואו דורך ווערין זיא ערלייזט? דורך הקב"ה. דען משה רבינו ע"ה האט געזאגט, איין פאלק ערלייזט דורך גאט, דברים ל"ג פסוק כ"ט.

שמואל: נוא זאג איך בשמחה: "שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד. ברוך שם כבודמלכותו לעולם ועד ואהבה את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נמשך ובכל מאודך. "

מנחם: אגב גררא ווילען איך אייך וואס פון קריאת שמע זאגען דאמיט איהר זעהען זאלט וואס פאר סודות גדולות דראן הענגען, און זיין בעו"ה ווייניג דיא רעכטע כוונה האבען אדער וויסען וואס דער רעכטע סוד איז פון דיא תלת שמהן אדער דיא דרייא נאמען פון הקב"ה דיא דרינען פאר קומען, הערט איינמאל צו וואס דער זוהר שרייבט בפרשת בא דף י"ח, עמוד ג' ד' דפוס קרימונא "הא תלת שמהן אינון היך אינון הד ואע"ג דקרינן אחד אינון חד אלא בחזיונא דרוח קדשא אתיידע ואינון בחיזו דעינו למנדע דתלתא אלון אחד ודא איהו רזא דקול דאשתמע קול איהו חד ואיהו תלתא גוונין אשא ורוחא ומיא וכלהו חד ברזא דקול ולא אינון אלא חד אוך הכא יהוה אלהינו יהוה אינון חד תלתא גוונין דאינון חד." דאס הייסט אויף טייטש, נוא דיא זעלביגע דרייא נאמען: "יהוה אלהינו יהוה" וויא זיא זענען איינס, און וויא מיר אויך לעזען אחד, זענען זיא איינס. און דיא זעלביגע זענען דורך בעווייזונג פון רוח הקודש צו ערקענען, און זיא זענען דורך דעם געזיכט דער אויגען צו ערקענען דאס דיעזע דרייא זענען איינס. און דאס איז דער סוד דער שטים דאס געהערט וועט. דיא זעלבע שטים איז איינס, און איז דרייא גוונן, פייער, און לופט, און דאס וואסער, און דאס אלעס איז איינס. אלזא אויך היער "יהוה אלהינו יהוה" דיעזעס זענען איינס, דרייא גוונין וועלכע איינס זענען, אין זוהר בראשית דף י"ח ע"ג שטייט. "יהוה אלהינו יהוה אלין תלת דרגין לקבל רזא דא עלאה בראשי"ת בר"א אלהי"ם." דיעזעס הייסט "יהוה אלהינו יהוה." דאס זענען דרייא דרגין אדער שטופען קייגען דעם גרויסען סוד "בראשי"ת בר"א אלהי"ם."

שמואל: נוא בין איך אלזא מאמין וואס דיא תורה הקדושה אונס געשריבען האט, און וואס דיא חכמים געזאגט האבען פון אבינו שבשמים און פון מימרא אדער שכנתא און פון רוח פיו שלו, דאס הכל איין מציאה והוית איז אין אונטער שיידליכען דרדין אודער גוונן. קענען מיר על פי עניות דעתנו דיעזען סוד גדול של ה' ורזא עלאה וויא אין זוהר שטייט, ניט אויס דעם שורש פערשטיין, דארפען מיר עס משום זה ששכל האנושי יש בנו ניט פערווערפען. "ועתה ידעתי בידיעה האמיתי" דערוויל זיך האמונה והבטחון והאהבה מחדש איז בנפשי דאס דיא אמונה שלמה איין מתן אלהים איז אין איינער זייל, דאדורך איך הכל מאמין בין וואס הש"י ע"י עבדיו הנביאים גערעט האט, וויא אין ספר לקח טוב אין דער צעהנטען שאלה שטייט. ובפרט דאס איך מאמין בין פון ייחוד מציאתו, און פון דער גאולה וקבוץ הגליות, און פון אלע עקרים. און איך ערפארע דאס דאבייא אויך איז הבטחון מתנה נתונה מאת אלהים, דאדורך איך מיך בלב נשבר ונדכא מנחם בין סליחת עוונותי וחיי עולם הבא ניט על רחמי ה' ועל זכות המשיח. און דאס ער אויך בעולם הזהוועט מספיק זיין דיא ספוקנו, ער וועט זיינע הענט אויף טהון און אלעס פארזעטיגען גאר זיין ווילען, וויא ער ווייס דאס גוט

איז. דאבייא מוזען מיר זיין רצון טהון נאך זיינער תורה, און מתפלל זיין פאר איהם בתחנון ובשפלות.

מנחם: וואלט איהר אבער אויך ווייטער בהבלי עולם הזה ובתענוגי העולם לעבען אדער דיא זעלביגע מיט מאכען?

שמואל: חלילה, מיין בטחון ברענגט מיך דאהין דאס איך מיין לייב מרחיק בין מהבלי העולם, און בין עס מקרב צו דער תורה און עבודת ה' באהבה, דאס איך הקב"ה מברך בין על הטובה ועל הרעה כאשר יקרה אותי, און וויל הכל בשמחת ובגילת לבי אויף נעהמען, וויא איך פארהין געהערט האב אויס דען ילקוט דאס דער משיח האט כל היסורים בגילת לבו ובשמחת לבו אויף זיך מקבל געוועזען כדי שלא יאבד אחד מישראל. און מהיום והלאה וויל איך זאגען לערנען בכל לבבי. "מאי דעביד רחמנא עבד לטב." אלעס וואס גאט טהוט דאס טהוט ער צום גוטען.

מנחם: קענט איהר דען זא מיינע אהבה גדולה צו גאט וויא איהר איצונד געזאגט האט פון אייך זעלבער האבען?

שמואל: אך ניין, דיעזע אהבה איז ג"כ מתנת ה' דורך וועלכע איך גאט ליב האט פון וועגען זיין חסד איבער אונס, און דאבייא איז איינע זאלכע מורא, דערגלייכען איין פרום קינד האט דאס עס זיין ליבען פאטער ניט מעכטע מרגז זיין. אין דיעזער אהבה און מורא איז איינע רעכטע הדבקות דאס איך גערין אין גאטעס וועגען גיין וויל, דען ער איז חנון ורחום וישר קייגען זיינע בריות, דרום וויל איך מיך מדבק זיין אן איהם כדי איך אלזא הייליג ווערין, און וויל עולה זיין למדרגה קדושה שנאמר קדושים תהיו כי קדוש אני ה'. און בין מקבל עלי באהבה דיא תורה ומצוה דאס איך אויך ליב האבע כל האדם שהוא מעשי ידיו של הקב"ה און וויל גערין איינעם יעגליכען וואול טהון נאך מיינעם ווילען וואס מיר צוווידער איז דאס וויל איך איינעם אנדערן אויך ניט טהון, וויא אונזערע חכמים געזאגט האבען. "מה דסני עלך לחברך לא תעביד." ווען מיר אויך גלייך איינער מיין דעם וגפש נעמין וואלטע, זא מעכט איך דאך בעזרת השם איינע אהבה האבען צו הקב"ה, און צו אלען מענשען און קיין עבירה טהון במזיד, זונדערן איך מעכט רעכט מקיים זיין דיא מצוה "ואהבת את יהוה אליך בכל לבבך ובכל נפשך." וויא חז"ל געזאגט דאס מאן על קדושת השם זיך זיין נמש זאל נעמין לאזען, פיל וויניגער וויל איך ווען מיר געלט מאנגעלט חוטא זיין, איך וויל אויך ניט פארלאנגען מיך נוקם ונוטר צו זיין, וויל אויך צו קיין בן אדם קנאה או שנאה האבען, וויא אין דער תורה שטייט: "לא תשנא את אחיך בלבבך וגו' לא תקום ולא תטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני ה'." און וואו איך אפילו מיין פיינד קאן איין טובה טהון, וויל איך זאלכעס בע"ה בכל לבי פועל זיין, ווייל מיר הש"י זאלכען חסד גדול געטהון האט, איך וויל אויך דאס עול הגלות באהבה הקב"ה טראגען ווייל משיח צדקנו דאס עול הברזל וועגען אונזערע עבירות האט אויף זיך באהבה מקבל גיוועזען. אך דאס דאך דיזעס כל אחד ואחד מבני ישראל מעכט באדענקען בכוונת לב און תשובה טהון בלב אמתי כדי שיגאל אתנו הקב"ה ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ במהרה בימינו אמן.

מנחם: "ברוך תהיה בשם ה' אשריך וטוב לך וברוך ה' אשר לא עזב חסדו ואמתו מעמו הרוצים לילך בדרכו." ליבער ברודער, איהר האט מיר זא איין שמחה געמאכט בדברים האלה ממש כשמחת בית השואבה, דען איך זעהע דאס איהר איין איש תם וישר ווערין וועט, און זייט ניט וויא אנדערע אחת בפי ואחת בלב. "אשריך על אשר לא תלך בעצת רשעים ערלי בשר ולב." דיא תמיד נאך גיין דען יצר הרע און תאות לבם, און זיין זיך דאבייא מנחם מיט איהרען משיח גער פאר איהרע עבירות געליטען האט, וויא יענע רשעים ופושעים בימי ירמיה הנביא געטהון האבען דיא דא געזאגט האבען ירמיה ז' י'. "נצלנו למען עשות את כל התועבות האלה."

שמואל: דיעזעס איז טייטש, מיר זענען גערעטעט, אום אלע דיא ווירדיקייטען צו טהון.

מנחם: און דאס רוב פון איהרע גלחים דיא דא וואול יודעים זיין איהרע מעשים הרעים און בייז לעבען, געבען איהנען סליחת העוונות בשם המשיח שלהם. זיא זענען וויא דיא פארצייטיגע נביאי שקר בישראל, פון וועלכע הקב"ה געזאגט האט דורך ירמיה הנביא סימן כ"ג פסוק י"ז: "אמרים אמור למנאצי דבר ה' שלום יהוה לכם וכל הלך בשררות לבו אמרו לא תבוא עליכם רעה." וויא הייסט עס אין טייטשען?

שמואל: אלזא, זיא זאגען שטעטיגליך צו דיא זעלביגע דיא מיך ערצירנען, גאט האט עס געשפראכען, איהר לייט וועט פרידען האבען, און איין יעגליכער דער זיך פירט נאך זיין הערצענס געדאנקען זאגען זיא, אייך וועט קיין בייזעס איבערקומען.

מנחם: און אין פ' י"ד שפריכט גאט: "ובנביאי ירושלים ראיתי שערורה נאוף והלך בשקר וחזקו ידי מרעים לבלתי שבו איש מרעתי היו לי כלם כסדם וישביה כעמרה."

שמואל: דיעזעס הייסט, אונטער דיא וואהר זאגערס פון ירושלים זעהע איך אבשייליכקייט, זיא טרייבען און קיישרייא, זיא גייען אום מיט פאלשהייט, און זיא שטארקען דיא מאכט דער איבעלטהעטער, דאס זיא זיך ניט באקעהרין, איין יעגליכער פון זיינע באזהייט, זיא אלע זיין מיר גלייך וויא סדום און איהרע איינוואוינערס גלייך וויא עמורה.

מנחם: און אלזא לערנען דיא לייט דאס זיא דיא יהודים שונא זיין זאלען און איהרע תקוה על הגאולה פארשפאטען, און לעבען אין אלער בייזהייט און שאלקהאפטיקייט אונטער אנאנדער. אל ורק איהר ספר האמונה, וועלכעס זיא "ברית החדשה" גענען, האט זיא דאס ניט זא געלערנט, זונדערן דען היפך.

שמואל: איך מעכטע דאך אבער אויך גערין דען רעכטען שורש וויסען וואס דער ברית החדשה איז, וואס עס פאר איין לערנונג אין זיך האלט, און וואס דאפון צו האלטען איז.

מנחם: דאפון וואלען מיר איין אנדער מאל ריידען, ווען מיר ווידער צוזאממען קומען ווערין אם ירצה הגוזר, וויל אונזער געשפרעך לעת עתה צימליך לאנג געווערט האט. נייערט לאזט אונס תשובה גמורה טהון ניט נור ביראה, זונדערן אויך בבטחון ובאהבה, זא ווערין מיר סלחת העונות באקומען. "על ידי משיח צדקנו, שנאמר ובחבורתו נרפא לנו." און דיא רפואה איז ניט אנדערש אלס סליחה עם התשובה וויא דער רד"ק מפרש איז איבער דיא ווארטע ירמיה ג'. "שובו ארפה כתיב בה"א והוא כמו באל"ף ענין רפואה על הסליחה דרך השאלה, וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך כי כמו שמכת הגוף נרפאת ברפואה שעושין לה כן מכת הנפש והוא העון רפואתה הסליחה עם תשובה." דיעזעס איז טייטש, גאט זאגט אין ירמיה ג' פסוק כ"ב קעהרט ווידער איהר ווילדע קינדער, איך וויל אײרע ווילדיקייט היילען, דא איז דער רד"ק מפרש און זאגט, עס שטייט דאס ווארט "ארפה" מיט איינע הייא הינטען און איז גלייך אלס "ארפא" מיט איין אל"ף הינטען, דאס איז טייטש, היילען, און דורך דיא רפואה פארשטייט ער דיא סליחה, נאך דער ווייזע איינער געבארגטען ריידע, וויא למשל אין תהלים מ"א שטייט, היילע מיינע זייל דען איך האב קייגען דיר געזינדיגט. דען גלייך אלס דיא וואונדען אן לייב ווערין דורך רפואות געהיילט דיא מען דראן טהוט, אלזא וועט דיא מכה אן דער נשמה, וועלכעס איז דיא זינד, געהיילט דורך דיא פארגעבונג מיט תשובה. זא האבען מיר פארהין אויס יחזקאל גילערנט. נעמליך אויס פסוק ל"א אין ס' י"ח דאס דיא תשובה בעזרת השם איין לב חדש ורוח חדשה מאכט, דיעזעס גיהערט אויך צו דער רפואה, דען דאס וואר רפואה וואו קיין פארענדערונג און התחדשות איז. נוא אחי ידידי אבינו שבשמים וועט אונס מטהר זיין וויא במסכת יומא פרק יום הכפורים שטייט. "אמר ר' עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתים." דאס הייסט, עס זאגט ר' עקיבא, גליקליך זייט איהר ישראל, פאר דעם איהר אייך רייניגט. און וואר רייניגט אייך? עס איז אייער פאטער אים הימעל, וויא געשריבען שטייט איך ווער ריין וואסער איבער אייך שפרענגען דאס איהר אייך וועט רייניגען. משיח צדקנו וועט אונס מטהר זיין. וויא דאפון שטייט אין בראשית קטנא. "אוסרי לגפן עירו וגו' זהו שכתוב עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתנות והוא מי שנוטע כל ישראל כשורק שנאמר ואנכי נטעתיך שורק. והיך הוא עושה כשנתאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל ממאותיכם וגו'." דאס איז טייטש, ער וועט בינדען אם ווין שטאק זיינע יונגע אייזעל (דיעזעס שטייט אין פרשת ויחי) דאס איז דערזעלביגע, פון דעם געשריבען שטייט אין זכריה ט', איין דעמיטיגער, איין רייטער אויף איין אייזעל, און בן־אתנות איין יונגע אייזלען. איבער דיעזען פסוק שרייבט רש"י, אלזא "א"א לפותרו אלא על מלך המשיח." און ער איז דער זעלביגע דער גאנץ ישראל פפלאנצט פאר דיא בעסטע וויין רעב,

ירמיה ב' פסוק כ"א. און וויא וועט ער עס מאכען? אלזא וויא אין יחקאל ל"ו פסוק כ"ה געשריבען איז, דען ווער איך ריין וואסער איבער אייך שפרענגען וכו'. און אלזא זעהין מיר דאס מיר במים טהורים זאלען גערייניגט ווערין. ע"י משיח צדקנו. צדקנו, דער דא הייסט אין ירמיה כ"ג : "יהוה צדקנו." און דורך זיין רוח וועט ער אונס אויך רייניגען, גלייך וויא דאזעלבסט אין יחזקאל ל"ו פסוק כ"ז אזוי פאלגט. "ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם." דאס איז, און איך ווער מיין רוח אין צווישען אייך געבען, און איך ווער מאכען דאס איהר אייך וועט פיהרען אין מיין איינזעטצונג, און זאלט מיינע רעכטע היטען און טהון. וואלט איהר אייך ניט גערין זא רייניגען לאזען אהובי אחי כדי איהר אויך לחיי עולם הבא קומען קענט?

שמואל: אך יוא, אדוני מורי ורבי, בכל לבבי ובכל נפשי.

מנחם: און דיעזעס וועט נון דער ברית חדשה זיין דאפון אין ירמיה ל"א פסוק ל"א און ווייטער אלזא געשריבען שטייט, "הנה ימים באים נאם יהוה וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה וכו'." לעזט נור דיעזעס אויף טייטש.

שמואל: זיהע, עס קומען טאגע, שפריכט גאט, דאס איך ווער מאכען מיט דעם הויז ישראל, אונד מיט דעם הויז יהודה איין נייען בונד. ניט וויא דער בונד געוועזען איז וועלכען איך האב געמאכט מיט איהרע אבות וועז איך האב זיא בייא דער האנד גענומען אום זיא אויס צו פיהרען אויס מצרים וועלכען בונד זיא האבען צערשטערט. נייערט דאס זאל דער בונד זיין דען איך מאכען וויל, נאך דיזען טאגען מיט דעם הויז ישראל שפריכט גאט, איך ווער מיינע תורה צווישען איהנען געבען, און ווער זיא אין איהרע הערצען שרייבען, און איך ווער זיין איהר גאט, און זיא ווערין זיין מיין פאלק.

מנחם: הקב"ה און משיח צדקנו וועט אויך אונזער רעה זיין, צו וועלכען ישראל זאגט אין תהלים כ"ג פסוק ה'. "תערך לפני שלחן נגד צררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה." דוא טהוסט צו בערייטען דען טיש פאר מיינעס אנגעזיכט קייגען מיינע פיינדע, דוא מאכט מיין קאפף פעסט מיט אייל, מיין בעכער פליסט איבער מיט פולהייט. דיזעס איז געוויס צו פארשטיין "לאושר נפשי." נוא פון משיח האט רבי הלל געזאגט שכבר אכלוהו, דאס זיא איהם שוין העטען אוכל געוועזען און געגאסען בימי חזקיהו, וויא צו זעהען איז במסכת סנהדרין פרק חלק, וועלכעס וואול ניט דער אמת איז. נייערט ישראל זאלען איהן נאך אוכל זיין. און אן איהן זאלען מיר שמעקען און זעהען דאס גאט איז וואויל גוט, גליקליך איז דער מאן דער זיך אויף איהן טהוט פארזיכערן. דאס איז דער צו ברייטעטע טיש קייגען אונזערע פיינדע, און דער כוס רויה דאס זיך דיא קינדער ציון פאר לוסטען דורך איהרען קעניג, און זאגען צו אנאנדער. "אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בא' יהי שם ה' מבורך. ברוך ה' אלהים אלהי ישראל עושה נפלאות לבדו. וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן."

Copyright © 2012 Early Modern Workshop